

„Egy kevés kovász az egész tésztát megerjeszti.” Gal 5,9

Az anyag vonzásában

Csendes meghunyászkodás, kiábrándult csüggedés vagy a tettelegesség felé hajló düh. 2006 tavasza óta e három jellemző magatartásforma köré csoportosítható a magyar felnőtt lakosság viselkedése. Kitörő optimizmussal természetesen nem találkozunk, de még meggyőző és hiteles magyarázatokkal sem. Politikai berendezkedésünk eddig kialakított – és többé-kevésbé elfogadott – játékszabályai kártyavárként omlottak össze, mintha a társadalmi „gravitáció”, a társadalom építményét összetartó erőter eltűnt volna. S bizonyos értelemben így is történt, hiszen a közéletben – reméljük, csak átmenetileg – megszűnt az alapvető kapcsolat igazság és hazugság, bűn és bűnhődés, ok és okozat között. Akár kísérleti terepként is tekinthetünk hazánkra: a média és a hangadó „értelmiség” döbbenetes sikerre képes a tömegkábitásban és az alantas véleményformálásban: a valóság átértelmezésében már a világ – nem túl dicsőséges – élvonalában tudhatjuk magunkat, ahol a normalitás szélsőséggé, visszaszorítandó devianciává lett. Összetett és egyre sürgetőbb választ, mégpedig határozott választ igénylő a kérdés: meddig szemlélhetjük csupán hírcsatomákon és internetes hírportálokon keresztül az országban zajló politikai, társadalmi eseményeket, s mikor válnak aktív részeseivé azoknak – s eközben elhagyhatjuk-e a politikai elit által felállított szellemi kordont?

A híreket látva sokszor katasztrófák utáni szükségállapotot idéző kényszerintézkedésnek tűnnek azok a lépések, amelyek a „békés hétköznapok” – egyébként is küzdelmes – idején megszokott, évtizedes, írott és íratlan szabályokat napok alatt söpri el. Sajátosan új értelmet nyer a szolidaritás, amelyben a megrablottnak kell szolidárisnak lennie a rablóval, és kell újra megtermelnie mindazt, amit tőle elraboltak. Igaz, az áldozat sem teljesen vélsen, hiszen lehetett volna óvatosabb, figyelnie kellett volna, kit enged be a házba.

A helyzetet bonyolítja, hogy már a valós helyzetkép kialakítása is szinte lehetetlenné válik, hiszen oly mértékben torzulnak az információk a média érdekezérelt, kétpólusú világában. S gyakran az átlagolás sem segít, hiába próbáljuk az antagonisztikusan ellentmondó „tényeket” középre igazítani. Kényelmes megoldás lehet egy cinikus, pilátusi „Mi az igazság?” mögé bújva élvezni maradék materialista, látszat-jólétünket, ami ideig-óráig még vigaszt is nyújthat. De mi lesz utána? És mi lesz azokkal, akiket (fel)nevelünk? Hogyan állunk majd meg előttük és mit mondunk nekik, ha húsz év múlva megkérdezik: és ti akkor mit tettetek az életromboló, szűklátókörű, pénzhez és anyaghoz tapadt, hatékonyságot hajszoló folyamatok ellen?

E számunkban, mindettől nem teljesen függetlenül, írásaink egyik közös témája az anyag, sőt többségük magával az anyagelvűséggel foglalkozik. Meggyőződésünk szerint a lényegében materialista megközelítések, legyenek mégoly jó szándékúak is, magukban elégtelenek társadalmi-környezeti problémáink megoldására, de még az elégséges helyzetelemzésre is. Ezzel máris „veszélyes” dolgot állítunk – legalábbis a jelenlegi „rendre” tekintettel. Mert nemcsak íróasztalfiókba sülyesztendő elemzésekben, hanem a mindennapi és a politikai cselekvés szintjén is szükséges volna az anyagelv meghaladása. Jó lenne már magunk mögött hagyni azon elvet, amelynek kóros tényeresét mutatja a monetáris szemlélet kizárólagossá válása a társadalmi döntéshozatalban. Amint *Schumacher* is megállapította: ami nem gazdaságos, ami nem hatékony, az rendszerünkben üldözendő, halálra van ítélve. Persze arról lehet vitatkozni, hogy az anyagelv meghaladásából azután miféle spiritualitás bontakozik ki, ám ma ismét ott tartunk, hogy már ennek az első és alapvető lépésnek (tudniillik a spiritualitás kibontakoztatásának) az elfogadtatása és megtétele is forradalmi tett lenne.

Dr. *Kohlheb* Norbert agrárközgazdász (Szent István Egyetem, Környezetgazdaságtani Tanszék) és osztrák szerzőtársai (dr. Fridolin *Krausmann* biológus-ökológus és dr. Helga *Weisz* mikrobiológus, mindketten a Klagenfurti Egyetem Társadalmi Ökológia Tanszékének munkatársai) írása nem filozofikus igénnyel foglalkozik az anyagelvvel, hanem az anyagot magát teszi kutatása tárgyává. Igen fontos lépés ez környezeti szempontból, ugyanis ha már egyszer a mérhetőség-hatékonyság bűvöletében élünk, akkor nem tehetjük meg büntetlenül azt, amit a közgazdászok – és nyomukban a politikai döntéshozók – gyakran tézisszerűen megtesznek: a gazdasági működés környezeti hatásait ugyanis nem szabad önkényesen leszűkített vagy téves rendszerszemléletben vizsgálni. A cikk által bemutatott módszer, a társadalmi metabolizmus (anyagáramlás) elemzése hozzásegít bennünket ahhoz, hogy tevékenységünk környezeti hatásait a valósághoz jobban közelítve nyomon követhessük.

Módszerük lényege, hogy egy adott időszakra számszerűsítik a gazdaságba be-, illetve az onnan kiáramló energia mennyiségét. Ekkor „*a társadalmi egységek ugyanazon mértékességgel méretnek meg, mint az ökoszisztémák, vagyis az egyes természettudományi (ökológiai) és társadalmi folyamatok az anyagcsere módszertanának alkalmazásával fizikai szinten válnak összehasonlíthatóvá*”.

A mérés jelentősége többek között abban áll, hogy utal arra, egy emberi közösség (társadalom) mekkora energiamennyiséget igényel fennmaradásához, ezt milyen mértékben fedezi megújuló/megújítható és nem megújuló forrásokból, valamint hogy mekkora az anyag, illetve az energia importjának és exportjának aránya. Így képet kapunk az adott társadalom működésének biztonságáról és fenntarthatóságáról, és a módszer ökohatékonysági mutatók képzését is elősegíti. A cikk fontos tapasztalati adatokkal

szolgál Magyarország metabolizmusának alakulásáról az 1965–2002 közötti időszakban, és ezeket osztrák adatokhoz viszonyítja. Tehát fontos a környezetvédelemben (és így az ember védelmében) a merőben technikai jellegű megközelítés, mindaddig, amíg látjuk korlátait és eszközjellegét, s a módszer nem válik (ön)céllá.

Kenneth Lux (Humanista Közgazdaságtan Intézet – Institute for Humanistic Economics, Auburn, Maine) elemzése, mely lapszámunk cikkei közül sorrendben az első, egyenesen zavarba ejtő. Lux pszichológusként olyan nézőpontból tekint gazdaságunkra, mely a közgazdászok számára igencsak szokatlan – mindezt a szerző rögzült közgazdasági kliséktől való függetlensége teszi lehetővé. A cikk amúgy logikus következtetései éppen ezért szélsőségesnek hathatnak. Lux néhány egyszerű alaptétel leszögezésével és egyenes okfejtéssel odáig jut, hogy társadalmi-környezeti problémáink leküzdéséhez magának a profitmotívumnak a fölszámolása szükséges (bérarány-stopppal és a szervezetek non-profitná alakításával).

Lux a profitmotívum uralmát szorosan köti a modernitás háromszáz éves kísérletének kudarcához, arra hivatkozva, hogy a modernitás az anyagelvet (és ezáltal a profitmotívumot) az első helyre tette, a spirituális, nem-anyagi vonatkozásokat pedig a háttérbe szorította. Pedig szerinte az emberiség sok ezer éves történelme során ennek épp az ellenkezője érvényesült. „Így a kérdés inkább az – írja a szerző –, miként tud a modern korporációs-ipari társadalom emberisége úgy élni, ahogy mostanság teszi.” Mindezek alapján Lux érvelése csak „modern szemmel” tekintve radikális, csakúgy, mint minden elképzelés, ami normalitáshoz való visszatérést sürget. A cikket magunk is vitairatként tesszük közzé: e rövid írás csak gyors problémafölvételre elég, illetve hozzájárulhat a helyes irány hozzávetőleges kitzűzéséhez; a részletek kidolgozása azonban később következhet.

2006-ban David C. Korten *A tőkés társaságok világalma és A tőkés társaság nélküli világ* című munkák után új könyvvel jelentkezett, melyet e számunkban Baritz Sarolta Laura domonkos nővér (PhD-hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszék) ismertet. *A Nagy fordulat* címet viselő kötetben nagy ívű történelmi elemzést találhatunk, de a szerző felvázolja a válságból való kiutat is. Korten mondanivalóját sajátos összefüggésben szemlélhetjük, ha mellőlolvassuk Kenneth Lux elképzeléseit.

A két szerző kiindulópontja hasonló: a világ nem haladhat tovább a jelenlegi úton; a diagnózis és a terápia viszont eltérő. Míg Lux az emberiség mintegy kétszázézer éves történelméből elsősorban az utolsó háromszáz évre jellemző modernitást kárhoztatja kisiklásunkért, addig Korten messze nem éri be ennyivel: az elmúlt nagyjából ötezer éves időszakot teljes egészében sötétre festi, és – saját szóhasználatában – „birodalmi” jellegűnek tartja. *A Birodalomban* az ellenségesség és a versengés a jel-

lemző, a társadalmi-politikai rend hierarchikus és uralkodásra épül, a konfliktuskezelés erőszakos, a jog az elitet és az önérdeteket védi.

Mindezzel Korten a *Föld társadalmát* állítja szembe, amelynek megvalósulására még nem volt példa az emberiség történelmében, bár a különféle ősi, illetve bennszülött törzsek életéből szerinte több szempontból is értékes elemeket lehetne átvenni. A Föld társadalmában az emberek támogatók és együttműködők, a partnerség és az erőszakmentesség a jellemző, s teljes a jogegyenlőség.

A Föld társadalmáról szóló vízió már a terápia felé mutat, s a megvalósítás mikéntjében Kortennél a spirituális elemek is jelentős szerephez jutnak. Ezek fontosságát Lux is hangsúlyozza, ám az ő „megoldása” elsősorban felülről meghozott, egyszerűnek látszó adminisztratív intézkedésekre épül. Ezzel szemben Korten elutasít minden hierarchiát, így aztán e keretben ilyen intézkedésekre természetesen nincs mód. Alulról építkező, immanens istenképre épülő, *new age*-szerű – amúgy alternatív-zöld körökben is divatos – spirituális „megoldásának” gyenge pontjaira Laura nővér könyvismertetése kiválóan rávilágít. A könyv eközben olyan, a normalitással is összhangban álló értékek mellett érvel, mint család, gyermekek, demokrácia, erőszakmentesség, béke, együttműködés, fenntartható jövő, környezetvédelem stb. Korten ezen értékek terjedésének esélyét latolgatja, s buzdít a további cselekvésre.

Végül a *Lányi András és Jávor Benedek által szerkesztett Környezet és etika* című szöveggyűjteményt ismerteti Nagy Nóra (egyetemi hallgató, Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar). A kötet alapos áttekintést nyújt a címben jelzett témakörrel, teret adva a területtel kapcsolatos fölfogások és irányzatok sokféleségének. Ismertetésünk keresztény alapról száll vitába néhány itt szereplő nézettel, így például az ember és az állat közötti határvonal elmosásával, azon fölfogással, amely a modernitás – egyébként kudarcot vallott – kísérletének felelősségét a kereszténység nyakába igyekszik varni, valamint az ökofeminizmus túlzásaival. Ez utóbbi gondolatkör részben kapcsolódik előbbi könyvismertetésünkhöz, hiszen Korten történelemszemléletében és ideáiban is erős a feminista hatás.

Nagy Nóra ismertetőjének kritikai éle kettős: egyrészt a kötetbe beválogatott írások tartalmával száll vitába, másrészt viszont, ha már a környezet és etika határterületén ily mértékű sokféleség – más megközelítésben: ekkora káosz – tapasztalható, amit a válogatás hűen tükröz, akkor szerinte jó lett volna valamilyen értékelvű iránymutatással is szolgálni – ez azonban a kötetből kimaradt.

Márpedig mai, immár kaotikus és botrányos magyarországi politikai helyzetünk is arra utal: egymásnak ellentmondó dolgok iránymutatás nélküli „feltalálása” semmilyen eredményre nem vezet. Az értelmes, gondol-

kodó, a dolgokat valódi mivoltukban szemlélni képes ember nem indulhat ki önmagából, azt feltételezve, hogy mindenki képes erre.

Ugyanakkor egy esetleges „éhséglázadás” kitörésének esetére sem árt világossá tenni: ez ugyan esetleg megnyithatná az utat egy valóban megoldást jelentő, fenntarthatóbb politika felé, ám az elégedetlenség alapmotívuma ekkor még mindig pusztán anyagi szempontokra lenne visszavezethető. Paradox módon az anyagtól való elszakadás – helyesebben az ahhoz való helyes viszonyulás – egyik hatékony módja, ha elkezdjük megosztani másokkal, amink van. Nem kommunisztikus vagyunközösségre buzdítunk, hanem arra, hogy nyitott szemmel vegyünk észre mások *valóban alapvető* szükségleteit, amelyek kielégítetlenül maradnak; tapintattal, nagylelkűen, és az okosság erényét gyakorolva segítsük át egymást a nehezebb időszakokon. S ha igazán bátrak vagyunk, lépjük ezt meg azon segítségre szorulóknak, megrablottak felé is, akik tőlünk eltérő társadalmi-politikai elveket vallanak. Ez az út jelenti számunkra a reményt.

ALTERN-CSOPORT